

סימן טו חיובים בנהיגה פושעת

ראשי פרקים
א. רוכב על סוס שהזיק.
ב. סוס שבעט במרוצתו.
ג. מעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו.

בדינו של מי שנהג במהירות מעבר למותר בחוק, והזיק אדם
בנוקי גוף מפני שלא הספיק לבלום את רכבו, אילו חיובי תשלומים
יש לחייבו ?

א. רוכב על סוס שהזיק

כתב הרא"ש בתשובה (כלל קא סי' ה), וז"ל:
"למדנו רבינו, חתן שיוצא מחופתו ודרך הוא שיוצאים עמו
רעיו וקרוביו חוץ לעיר, וכך עשו שיצאו עמו, ומהם רוכבים
בסוסים ומהם בפרדים, והקדים החתן לפנייהם והיו באים
אחריו, ורץ אחד בסוסו ופגע בפרד שהחתן רוכב עליו הכאה
גדולה, ובא לו הפסד לחתן מהכאה זו כגון ג מאות זהובים
שהיה הפרד מכותי, וטוען המזיק שמאחר שברשות הרבים היה
שכל העולם רשאים ללכת בו אינו חייב לשלם, שהיה לו לשמור
עצמו. למאי מדמינן ליה, מאחר שהוא הכהו בסוס, כמו חיציו
הוא, או לרגל מדמינן ליה מאחר שנעשה בשביל האוכף, או
נאמר מאחר שכוחו מעורב בו, שרגלו של אדם הולך בשביל
האוכף, כאילו עשאו הוא עצמו, ואע"פ שהיה אנוס, תחילתו
בפשיעה הוא. תשובה. מה שטוען המזיק שהוא פטור, לפי שהיה
ברשות הרבים והיה לו רשות לרוץ והיה לניזק לשמור עצמו,
לאו טענה היא, שאין לו לרוץ ברשות הרבים אפי' אדם ברגליו
אלא כדי שיכול לעמוד כשירצה, כדאיתא בב"ק לב, א וכו', כ"ש
רוכב על סוס אין לו רשות לרוץ במקום שבני אדם רוכבים,
שלא לא יוכל לעמוד כשירצה, ופושע הוא ומזיק בגופו הוא,
כיון שהוא רוכב על בהמה והזיק בגוף הבהמה או באוכף
שעליה, כמזיק בגופו דמי, כמו בהמה שהזיקה באוכף שעליה,
וחייב המזיק לשלם מה שישומו ב"ד שנפחת מדמי הפרד בשביל
הכאה זו..."

היוצא מדבריו, שכשרכב אדם על בהמה והזיק ע"י הבהמה חשיב כמזיק
בגופו, והוי הבהמה לגבי האדם כאוכף שע"ג הבהמה, דאי הזיקה
באוכף שעליה חשיב כבהמה המזיקת, וה"ה אדם שהזיק ע"י בהמה אף
שלבהמה יש דעת עצמית לפעול ולהזיק, מ"מ כיון שהאדם שרכב על
הבהמה הוא המפעיל והוא האחראי לפעולתה, ומכיון שהוא הריץ את
הסוס, הוא האחראי לנזקיו. ומה שטוען כעת שהוא אנוס- אינה טענה,
כיון שתחילתו בפשיעה בהרצת הסוס, ואף שהיה לו רשות לרכב על

הסוס ברשות הרבים, מ"מ אין לו רשות להריצו.

הרא"ש בסוכה (פ"ד ה"ד), כתב וז"ל:

"... וכתבו התוס' שיש ללמוד מכאן, אותם בחורים שרוכבין לקראת חתן ונלחמין זה בזה, וקורע בגדיו של חבירו או מקלקל את סוסו, שהם פטורים שכך נהגו מחמת שמחת חתן. (עיי' גם בתוס' סוכה מה, א ד"ה מיד). ודבריו סותרים, דהא בתש" הנ"ל מיירי ג"כ מרכיבה לקראת חתן, וחייב הרא"ש מדין אדם המזיק. אולם בהמשך דבריו כתב הרא"ש דנראה לו כפירוש השני של התוס'. וכתב הגר"א בבאוריו חו"מ שעח, כה, דהרא"ש לשיטתו דהוי מזיק, וכמש"כ בתשובה, וע"כ קיבל את תירוץ ב של התוס', דלא מיירי שחטפו הגדולים את הלולבים מיד הקטנים. ובכנסת הגדולה סי' שעח (הגהת טור סי' ק יב) כתב דהרא"ש בתשובה לא מיירי שעשה כן לשמחה אלא הלך לדרכו, והגיה שם ברא"ש, משא"כ כשעשה כן לשמחה הוי כמחילה ופטורים, עיי"ש.

ובנדו"ד שנהג מעבר למהירות המותרת בחוק פשיטא דחשיב כפושע, דאף שיש לו רשות לנהוג בכביש במהירות רגילה שתאפשר לו לעצור עצירת פתאום לפי תנאי השטח, מ"מ אין לו רשות לעבור את המהירות המותרת, ואם עשה כן, חשיב כפושע והאחריות לחבלה מוטלת עליו. כמו כן אינו יכול לטעון שלא הוא המזיק אלא המכונית היא שהזיקה, דהא חשיב כמזיק באוכף שעליו, ועדיף מרוכב על סוס, שהרי למכונית אין דעת וכל הפעלתה מכח פעולת האדם, וע"כ חשיב כאדם המזיק. ובחזו"א ב"ק סי' ד אות ח הקשה על דברי הרא"ש דהלא הסוס מזיק מכוחו ולא מחמת האדם הרוכב עליה, ועוד דמשמע ברא"ש שאם היה מריץ אותה ולא רוכב עליה הוי כרגל, וא"כ מה גרע שרכב עליה. ודוקא אם היה האדם מושך בקרון, היה דין הקרון כאדם המזיק, משא"כ כאן חשיב הרוכב כשליף של הבהמה ולא היא שליף שלו. היוצא מדבריו דפליג דוקא עמש"כ הרא"ש שסוס המזיק כשאדם רוכב עליו הוי אדם המזיק, אולם כשאדם נוהג במכונית שכל הפעלתה מונעת מכוחו של האדם, אפשר שגם לפי החזו"א חשיב כאדם המזיק בגופו, ולא גרע מאדם המושך בקרון והזיק, שדינו כאדם המזיק.

ב. סוס שבעט במרוצתו

אמנם בכונת הרא"ש נראה, דדוקא כשהריץ את הסוס והסוס דחף את הניזק חשיב כאדם המזיק, כיון דריצת הסוס היתה מכח הפעלת הרוכב, והסוס באי יכולתו לעצור דחף את הרוכב ולא היה כאן מעשה רצוני של הסוס אלא שכתוצאה מריצתו, שנבעה מרגלי הרוכב, לא יכל הסוס לעצור, וע"כ הוי האדם המזיק, משא"כ אם הסוס תוך כדי ריצתו יבעט באדם, מעשהו לא נובע ממרוצתו אלא ממעשה רצוני של הסוס והוי רגל המזיק, משא"כ דחיפה במרוצה, אין זה אלא ממרוצת הסוס ע"י האדם שפשע בהרצת הסוס. וא"כ ה"ה באם לא ירכב על הסוס וימשוך את הסוס במושכות, וע"י זה הסוס ירוץ וידחוף אדם ויזיקהו, דינו כאדם המזיק, אלא דאם הסוס עשה מעשה שלא מכח פעולת האדם הרי זה סוס המזיק.

ג. מעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו

ובב"ק נו, ב, בדין דהמעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו חייב,

כתבו התוסי' (בד"ה המעמיד), דאע"פ שאין הבהמה שלו חייב מדין שן ורגל, וע"כ כשהעמידה ברשות הרבים פטור, כיון שכל חיובו מדין שן. והרשב"א שם, כתב וז"ל:

"המעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו חייב, דאע"פ שאין הבהמה שלו, כיון שהעמידה על הקמה הרי הוא כאילו מאכילה בידיים, ומשום הכי פריך פשיטא, ומינה דאלו העמיד בהמתו, ואפי' בהמת חבירו על פירות חבירו, ואפי' ברשות הרבים חייב, ולא דמי לאכלה מן הרחבה דפטור. ומשמע דאפי' בשקרבה אצל הפירות, שאני הכא שמעמידה, משמע שלקחה באפסר והעמידה על הקמה..."

ומשמע דחיובו מדין אדם המזיק, דדמי להיכא דמאכילה בידיים, וע"כ חייב גם באכלה ברשות הרבים. וכ"כ המגיד פ"ד מנזקי ממון ה"ג, וז"ל:

"... ודע, שאפי' היו הפירות ברשות הרבים, חייב המעמיד שאין זה שן שפטר תורה ברשות הרבים, שכאן המעמיד הוא שחייב."

וע"ע בשו"ע חו"מ שצד, ג וברמ"א שם שכתב דהוי כמזיק בידיים, וע"ע ביש"ש פ"ו דב"ק ה"ב שדייק מלשון הטור שהביא רק את דעת הרמב"ם (שמפשות לשונו לא משמע כתוסי'), דס"ל לטור דדעת אביו הרא"ש ג"כ כרשב"א. ובנידון הגמ' שם מיירי רק שהעמיד הבהמה על קמת חבירו ואת עצם פעולת האכילה הבהמה עשתה בעצמה ללא כל פעולה מצד המעמיד, רק העובדה שהוא העמיד הבהמה על קמת חבירו מהוה גורם מחייב כאילו הוא האכילה בידיים, אבל הוי גורם פחות מחייב מהרצת הסוס, כשהוא מפעיל ברגליו את הסוס כדי שירוץ והסוס דוחף את העומד בדרכו. ואי במעמיד חשיב כמזיק בידיים, אף שלא עשה שום פעולה מפעילה בגוף הבהמה, כ"ש כשהוא המפעיל והמניע את הסוס במרוצתו. וע"ע בחזו"א ב"ק סי' א אות ז שכתב דהוי כמו אש למ"ד משום חיצו. והוסיף לבאר דדוקא בהעמידה על הפירות ממש חייב משום אדם המזיק, וה"ה הולכה באפסר או הקישה במקל, אלא דבהכישה מרחוק ואין לה דרך אחרת אלא על הקמה, מודה הרשב"א דהוי מדין שן ורגל ופטור ברשות הרבים. ועיין מה שהבאתי לעיל מהחזו"א, ויש לחלק בין כשמעמידה על הפירות שלא שייך שהבהמה תתאפק ולא תאכל, ולא חשיב מעשה רצוני של הבהמה אלא הוי כאילו תחבו לפיה והכריחו אותה לאכול, משא"כ במרוצת הסוס הוי קצת מעשה מכח הסוס, אלא דזהו דוחק, דאי הוי מיירי מבעיטת הסוס היה חילוק זה נכון, אבל שם מיירי מדחיפת הסוס מריצתו, שנבעה מהרצתו ע"י האדם.

ובנדו"ד דלית ליה פטור של אונס, חייב הנהג בכל הה' דברים דלית לך פושע גדול מזה, ודווקא בהיתה לו אבן מונחת לו בחיקו ונפלה והזיקה פטור מדי' דברים וחייב רק בתשלומי נזק, כמבואר בגמ' ב"ק כו, ב, ועי"ש בנימוק"י שכתב דפטור בד' דברים משום שאינו פושע גמור. וא"כ בנדו"ד דהוא פושע גמור חייב בכל הה' דברים, כמבואר במשנה בריש החובל.

מסקנות

- א. רכב על סוס, והזיק בסוס במרוצתו, דינו כאדם המזיק.
- ב. מי שהזיק מתוך שמחת חתן, חיובו בתשלומי נזק תלוי בבי' תרוצי התוס' בסוכה, ונחלקו הפוסקים כיצד קיי"ל להלכה.
- ג. דוקא כשרץ הסוס מכח הרצת הרוכב דינו כאדם המזיק, אך אם רץ הסוס מאליו, חיובו מדין בהמה שהזיקה.
- ד. נחלקו הראשונים בדין מעמיד בהמה על קמת חבירו ואכלה הבהמה, אם חייב מדין אדם המזיק או מדין שן.
- ה. נהג שנסע במהירות מופרזת והזיק נזקי גוף, אף שאי יכולתו לעצור היתה באונס, דינו כאדם המזיק בפשיעה וחייב בכל הה' דברים [נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת].